

Kap 54 : ”Publicistklubben & PO”

Den 9 december 1965 var hovets presstalesman Sten Egnell inbjuden till Publicistklubben för att hålla ett föredrag om hovets presstjänst. Egnell framhöll att hans uppdragsgivare framförallt var kritiska mot ”snömosjournalistik” och skvaller. Kungahuset var sårbart för sådant eftersom principen var att aldrig gå i svarsmål. Däremot välkomnade kungahuset en saklig nyhetsbevakning. Själv såg han som sin viktigaste uppgift att vara en officiell kanal som man kunde vända sig till och få korrekta uppgifter. Det han upplevde som det största problemet var kravet på likabehandling. Om en tidning eller fotograf fick göra något kom genast kravet att alla andra också skulle få göra det. En sådan kapacitet fanns inte.

En diskussion utspann sig om det med tanke på Egnells anställningsförhållanden fanns någon som helst anledning att lita på hans ”korrekta uppgifter”. Exemplet gällde CGs Greklandsbesök vid kung Konstantins bröllop året innan. CG och prins Charles skulle ha simmat ut och vält en vattencykel med tre fotografier så att deras utrustning hamnat i vattnet. En av fotografierna var svensk. Han publicerade senare ett fotografi av CG simmandes i deras riktning.

Hr Hans Hederberg: En bagatell bara: Är inte hr Egnell i alla fall en PR-man. Energin i dementierna i Aténfallet betyder att ni var skrämde. Jag tyckte inte att hovets pressombudsman hade mycket att komma med i sammanhanget – bara ett kategoriskt förnekande av vad pressfotografierna sade. (Hr Egnell: Vi kom med fakta i målet.) – Hr Egnell i Stockholm tog till underlag vad de kungliga har sagt och dementerade sedan uppgifterna. Men vad har man för underlag för att säga att fotografen i fråga ljuger?

Hr Egnell: Är fakta dessa kan man inte göra annat, Jag litar på förste hovmarskalkens förklaring att kronprinsen inte var i vattnet vid tillfället i fråga. Jag tycker bra om fotografen, men förstår att han inte har så lätt att ta tillbaka en felaktig uppgift. Hr Hederbergs inlägg befäster min uppfattning att det inte alltid finns något proportionssinne.¹

De närvarande journalisterna påpekade avslutningsvis att Egnells halsstarrighet föreföll märklig när man kunde läsa i utländska tidningar exakt vad som hade utspelat sig där i vattnet och det var definitivt inte vad som Egnell hävdade hade hänt.

*

Den 7 oktober 1971 lyckades Egnell få CG och prinsessan Christina att ställa upp på ett av Publicistklubbens möten. Uppslutningen var rekordstor, 150 personer. Det vore trevligt att kunna referera CGs ocensurerade åsikter om hur han manglats i pressen men villkoret för att han och Christina ställde upp var att inga direktreferat fick publiceras. Summerar man hågkomsterna blir det så här:

CG inledde. Pressbevakning på första sidan, även om hans nöjesliv, var fullt okay, men det som skrevs måste vara korrekt. Han fann det svårförklarligt med alla dessa fel och fria fantasier. Särskilt gällde detta ”research”-artiklarna som var baserade på äldre tidningsklipp. Det var visserligen underhållande att läsa hur fakta år för år förvrängdes till oigenkännlighet men det var ju ingenting som ökade hans respekt för journalistkåren. ”Även om det finns en

¹ Presstjänst på slottet. Publicistklubbens årsbok, 1965, s 124-129.

kärna av sanning i det de skriver så utsmyckar de stoffet med så mycket felaktiga uppgifter att hela artikeln blir värdelös. Jag har sett exempel på sammanblandningar av namn och data, förväxlingar av personer, och om det är en lucka i deras berättelse, så hittar de på någonting att fylla den med.”² Han hade också retat upp sig på att lösryckta uppgifter och påhittade citat publicerades som ”intervjuer”.

Christina fortsatte ”Vi kungliga spelar en roll som inte är lik andra kändisar. Vi är medvetna om att vi är i stort behov av publicitet – den dag de slutar skriva om familjen Bernadotte betyder vi inte längre mycket – men det är svårt att veta själv hur långt man skall lämna ut sig, när man får en massa frågor i stil med: hur bor Ni? Hur stor är Er säng. Vad gillar Ni för mat?” Hon tyckte inte heller det var vettigt att ”överexponera” sig själv. Hon ville vänta till dess hon hade något att säga. Båda upprepade sin kritik av vad journalisterna skrivit om deras mor. Christina var särskilt negativ till att alla syskonens kärleksbekymmer skyldes på Sibylla. De var fullt kapabla att ställa till det för sig själva.

Diskussionen efteråt gick huvudsakligen ut på att journalisterna försvarade sitt agerande med att sådant var yrkets villkor. CG framhöll på en fråga att han slutat bry sig och mest skrattade åt alltihop. ”Skulle jag reagera på alla skrivierna om mina fel och påstådda flickhistorier så skulle jag bli vansinnig!” En av de närvarande var hovrättsrådet Gustaf Petré. Han poängterade att publiciteten kring kungligheter skiljer sig på en väsentlig punkt från all annan publicitet: ”När det gäller andra personer knyter huvuddelen av publiciteten kring dem an till deras speciella insatser på olika fält. Politiker talar om politiska frågor, konstnärer om konstnärliga problem etc. Publiciteten kring det personliga kommer s a s som tillägg. De kungliga är i stort sett avskurna från att yttra sig i alla sakfrågor, politiska problem och samhällsproblem över huvud. Publiciteten kring dem handlar bara om deras person och livsföring, därför blir frågan om avgränsningen på detta området viktigt.”³

*

Den 7 augusti 1974 talade CG och Sten Egnell på Publicistklubbens 100-årsjubileum men det finns ingen information om vad de då sade. Möjligen var det då han meddelade att han inte längre gav enskilda intervjuer.⁴ I praktiken blev det inte fullt så drastiskt men han slutade att bevilja intervjuer till veckotidningar. Undantaget var Vecko Journalen men denna lades ned 1980. Den utlösande faktorn förefaller ha varit den beryktade artikeln i Fib/Aktuellt om CGs ”sexnästen” vilken publicerades vid denna tid.⁵

Hantering av artikeln kritiserades senare av Annette Kullenberg som ytterligare ett exempel på särbehandlingen av kungahuset: ”Tidningsägare m fl som bad som ursäkt klargjorde för allmänheten att man inte får sära just kungen. Om man får sära andra människor eller inte nämndes inte i sammanhanget, inte ens från journalistförbundet.”⁶

*

CGs bulla den 12 januari 1975 om skidsemestern i Klosters diskuterades på Publicistklubben den 21 januari 1975. Pressansvariga Sten Egnell och Carl-Fredrik Palmstierna deltog och hävdade att pressbevakningen på Klosters saknade proportioner. ”Priset för tidningarnas

² George W Herald. Intervju med kronprinsen. Hemmets veckotidning, 1973:17.

³ Var går gränsen. Publicistklubbens årsbok, 1971-1972, s 75-77.

⁴ Susanne Haufman. Kungen privat - så nära har ni aldrig mött honom förut! Vecko Revyn, 1974:34.

⁵ Hans Bergström. Kungens hemliga kärleksnästen! Fib/Aktuellt, 1974:33.

⁶ Annette Kullenberg. Överklassens statschef: Om exploateringen av kungen. I: Överklassen i Sverige. 1975.

ohedjade journalistik är två unga människors lycka. Det har varit en jakt på sittande fågel. Kungen kan inte försvara sig. Skall pressen återfå den aktningen den förlorat bland allmänheten måste den skaffa sig ädlare byte som statsråden 'de verkliga maktägarna' men det vågar de inte."

Expressens chefredaktör Per Wrigstad försvarade sig energiskt. "Det är nedstämmande att ett meddelande från hovet tas emot med en sådan gripethet av stora delar av pressen. Om massmedia uppträdde som de uppmanades i meddelandet, skulle detta få förödande konsekvenser för monarkin. Skulle massmedia intressera sig för kungen endast för hans officiella uppgifter skulle han aldrig få 'en plats i folkets hjärta'. Jag begriper inte hur man kan skicka ut ett meddelande som motverkar en öppen kontakt med svenska folket. Det är dessutom hyckleri att påstå att historien om kungen och Silvia inte angår svenska folket. Om vi har en monark blir sådant här en statsangelägenhet."⁷ Även chefredaktör Lisa Winnerlid på Svensk Damtidning protesterade: "Är det skamligt att kungen är kär? Det är ju ingen som lämnat ut personliga detaljer."

*

Debatterna fortsatte Jan Mårtenssons anställning ut. Månadsskiftet april/maj 1977 var det en debatt "Myt eller verklighet kring kungen och drottningen" på publicistklubben i Malmö. Åhörarskaran var 50 gamla cyniker som sett och hört det mesta. Mårtensson förklarade hovets inställning och citerade som vanligt Oscar Wilde: "En åsikt är inte nödvändigtvis riktig bara för att någon är villig att dö för den." Innebörden var en smula diffus. Kanske ville han att församlingen besinnade sig innan de nästa gång förde pennan till pappret? Den 12 januari 1978 var det en debatt om "Den nya monarkin" på publicistklubben i Stockholm och den 28 november en liknande debatt – hans sista – på publicistklubben i Norrköping som han avslutade med uppmaningen "Situationen måste avdramatiseras. Monarkin är en del av vår svenska konstitution. En del av vår fest, men också en del av vår vardag."⁸

Publicistklubben har efter detta ordnat diskussionsaftnar om hovjournalistiken men utan vare sig CG eller andra hovrepresentanter. Under 35 år ställde varken Elisabeth Tarras-Wahlberg, Anne-Christine Jernberg eller Nina Eldh upp i några offentliga debatter. Detta förefaller att ha varit på direkt order av CG. De gånger de lovat komma har de uteblivet.

Bertil Ternert har däremot varit en flitig debattör vilket tolkas som att CG sent omsider tagit konsekvenserna av det förändrade mediaklimatet och börjat försvara sig: "När Ternert lät sig intervjuas inför 50-årsdagen för tolv år sedan uppgav han »alltid raka besked« som sitt motto. Den som vill tala om en Ternerteffekt i kungahusets kommunikationsstrategi kan konstatera att kritiken mot medierna har utvecklats från att vara grumlig och svepande till konkret och precis. Men framför allt är den nya informationschefen nog rätt man på rätt plats i en tid som alltmer känns som fel för statschefen och hans familj."⁹ Kritiken mot Ternert har varit att han saknar journalistisk bakgrund, ämneskunskaper och personkännedom och därför var CGs megafon snarare än hovstaternas informatör. Alla hans uttalanden följde samma mall – att vrida argumenten ur händerna på motståndarna – inte att svara på deras frågor.

*

⁷ Ska kungen bestämma vad vi ska skriva? Publicistklubbens årsbok 1975, s 113-114.

⁸ Jan Mårtensson. Att kyssa ett träd. W & W, 2000.

⁹ Karin Eriksson. Hovet på offensiven. Fokus, 2011:21.

Allvarliga överträdelser av tryckfrihetsförordningen avgörs i domstol. Mindre allvarliga överträdelser kan anmälas till Allmänhetens pressombudsman (PO) där ärendet avskrivs eller överlämnas till Pressens opinionsnämnd (PON). Den förste PO var juristen Lennart Groll 1969-1979. Denne tog på eget initiativ kontakt med kungahuset för att få dem att anmäla inslag. Det gällde t ex några artiklar om Sibyllas gynekologi. (Hon hade besökt en läkare, möjligen sin gynekolog Ove Cassmer, som senare anklagades för skattesmitning.¹⁰) Men när Sibylla insåg att hon själv måste ta initiativet till en anmälan rann det ut i sanden. Samma med ett bildmontage av en gravid kronprinsessan Victoria i underkläder infört i tidningen Z 1993:4. Kungahusets ovilja att anmäla saken ledde senare till en nästan exakt upprepning i Hänt i Veckan 1997:16 av ett fotomontage av henne och modellen Victoria Silvstedt i olika baddräkter. Det senare inslaget anmäldes och fälldes. Det förefaller också varit på POs initiativ som CG var beredd att 1974 anmäla Fib/Aktuellt för deras artikel om hans ”sexnästen” men ärendet drog ut på tiden till den grad att förlagschefen Lukas Bonnier hann skicka ett ursäktande brev och CG lät det bero. 2012 anmälde Silvia flera tidningar till PO för publiceringen av en satirbild där hon låg på knä och försökte skura bort ett hakkors. Tidningarna friades dock. Hovet PO-anmälde även uppgifterna att prins Daniels njursjukdom hade kommit tillbaka och att han därför var steril (PON 2012/9, Se & Hör) och att kronprinsessan Victoria varit nära ett missfall under graviditeten med prinsessan Estelle (PON 2012/58, Hänt Extra). Artiklarna fälldes för att de inte vara nog underbyggda.

Tyskarna hade ett pressråd som 1973 drog upp etiska riktlinjer för tidningsbranschen. Varken hovet eller ambassaden förefaller ha känt till rådet eller velat utnyttja det. Förmodligen av samma anledning som de inte velat utnyttja PO. Svenske pressattachén på ambassaden i Bern, Jonas Höijer, ringde t ex 1974 utan resultat upp Bild am Sonntag och protesterade personligen mot tidningens artiklar. CG uttalade sig år efter år föraktfullt om den svenska och tyska skvallerpressen men vidtog inga rättsliga åtgärder. I stället fick Tarras-Wahlberg kontakta tidningarna och till vad nytta framföra klagomål. Enligt en uppgift brukade tidningarna ibland införa rättelser på någon undanskymd plats.

2003 publicerade tyska veckotidningen ”7 Tage” en artikel om att CG och Silvia skulle skiljas på grund av CGs otrohet. ”Beviset” var en bild av CG tillsammans med en ung kvinna i en motorbåt som påstods vara hans älskarinna. Det var i själva verket en av kronprinsessan Victorias väninnor. Även kronprinsessan Victoria befann sig i båten men hon hade blivit bortredigerad. Eftersom detta var lögnaktigt var det åtalbart och det slutade med att tidningen fick införa en rättelse på framsidan. En mängd liknande lögnar fabricerades, merparten åren 2000-2004, och ledde till ett stort skadestånd på 400 tusen euro till prinsessan Madeleine. (Åtalet omfattade ett 80-tal artiklar med 1558 dokumenterade fel. Förmodligen någon sorts rekord.) Mest illa vid sig tog CG av pornografin i text och bild, bilderna mycket illusoriska i dessa photoshoptider. Exempel:

- Silvia har drabbats av en hjärntumör och ligger på sjukhus. Hon har bara två veckor kvar att leva, och Victoria vakar vid hennes dödsbädd dag och natt.
- Kungen är notoriskt otrogen med olika unga flickor och skilsmässan från Silvia är ett faktum och ansökan är redan inlämnad. Drottningen är förtvivlad.
- Kungen är inte pappa till prinsessan Madeleine. Det är i stället Roger Moore som Silvia hade ett förhållande med när de träffades i Italien 1981.
- Victoria har cancer och kommer aldrig att kunna få barn som en följd av sjukdomen.

¹⁰ Nils Gustaf Holmqvist. Allers, 1972:3.

En hög chef beskriver tidningarnas arbetssätt så här: ”Vi kallar det green table-journalistik. Först sitter man runt ett bord och bestämmer hur verkligheten ska vara. Sen går man ut och ser till att verkligheten stämmer överens med det man bestämt vid skrivbordet. ... Vi ska tillfredsställa miljoner läsare med intressanta artiklar om intressanta människor. Vi skapar drömmar. Modern marrytales, säger N.N. och ser påtagligt nöjd ut med ordleken.”¹¹ Således inte skvaller utan en form av skönlitteratur. Ett exempel ur Die Neue Frau: ”Hon [Victoria] grät, hon skrek, hon gnällde, förkrossad av sprucket hjärta. Hon kunde inte längre dölja det. Därefter kom hennes mor till undsättning, för att hjälpa henne ur den här djävulskrisen. Jag vill inte bli sjuk igen, snyftade hon.”

Svensk skvallerpress innehåller däremot just skvaller. Påhittade nyheter är mycket sällsynta och beivras internt. Svensk Damtidnings Åsa Bönnellyche lyckades till och med få till det på sin blogg att Silvia led av Alzheimers sjukdom: ”Silvia är svårt sjuk! ... Kronprinsessan Victoria har själv berättat för sina vänner om hennes mammas tillstånd. Silvia är sjuk och blir sämre i snabb takt. Detta fick jag precis höra och jag är ledsen för vår drottning och hela kungafamiljens skull. Så oerhört tråkigt. Silvia har Alzheimers sjukdom.”¹² Artikeln togs ner redan efter en och en halv timme, Bönnellyche flyttades tillfälligt till andra arbetsuppgifter, chefredaktören Karin Lennmor fick ett enskilt möte med Silvia, överräckte en blombukett och gjorde uppenbarligen en pudel. Skvallersajten Flashback kommenterade: ”Fick ju en smärre chock när jag läste blogginlägget på Svensk Dam av dvärgen Åsa B. Här har vi ju ältat detta ämne i evigheter och konstaterat att tyskan INTE har alzheimer, så skuttar en scoop-girig amatör-»journalist» in här och gör en nyhet av vår diskussion. Pinsamt...”¹³ Året därpå publicerade även Se & Hör och Hänt Extra påhittade nyheter. Dessa hann dock inte göra avbön förrän de PO-anmälades.

*

Inte oväntat finns det en klar republikansk 68-nostalgi. 1980 höll Dagens Nyheters pensionerade kåsör Red Top (Lennart Nyblom) ett tal på publicistklubben där han suktade efter de tider då det inte var tabu att angripa kungahuset:

Ännu på Gustav VI Adolfs tid kunde man kräva republik och även i någon mån skämta med konungen. Var gång denne monark for till Italien för att gräva bland etruskiska skärvor reste han under namnet ”Greven av Gripsholm”. Bo Grandien kallade honom en gång i en artikel för ”Grävlingen av Gripsholm” [ursprungligen i ”Blandaren”] utan att läsarna protesterade, men kungen själv reagerade.

I och med tillkomsten av drottning Silvia blev emellertid kungahuset sakrosant. När kungen och Silvia skulle gifta sig under stort ståhej föreslog den eländiga usling som skriver dessa rader att icke konungsligt sinnade personer skulle anordna ett alternativt bröllop på Gärdet. Det var nämligen vid den tiden då det var så populärt med alternativa musikfester, alternativa jular, alternativt boende etc. En del humorfria personer tog uppropet om ett alternativt bröllop på allvar och firade enligt vad det sägs sådant under spritmissbruk och hädelser. Jag var själv i Frankrike då, och i fransk press stod det nästan mer om det alternativa bröllopet än om det riktiga – något som jag betraktar som mitt internationella genombrott. När jag återvände till tidningen i juli

¹¹ Markus Wilhelmsson. Rapport från lögnfabriken. Expressen, 2003-11-15.

¹² Åsa Bönnellyche. Silvia är svårt sjuk! Svenskdam.se, 2010-03-11.

¹³ Flashback. Den stora skvallertråden om H. M. Drottning Silvia. ”Italienskan”, #519, 2010-03-12.

låg åtskilliga anonyma brev och väntade – ett par av dem önskade min och hela min familjs snara död.¹⁴

*

Från 1996 blev det vanligt med internetpublicering. I publicistklubbens årsbok 1997 finns en artikel ”Skvaller eller scoop?” om hur den gamla skillnaden mellan det som sagts muntligt och det som publicerats var på väg att suddas ut. 1997 lade t ex en Chalmersstudent ut en kopia av en JO-anmälan på internet. Den var skriven av en uppenbart mentalsjuk kvinna som påstod sig ha sett hur CG dödat hennes väninna, kört iväg med kroppen i en snöskovel, sänkt den i ett kärr, därefter våldtagit henne själv, lovat henne kokain för att hålla tyst m m. En kamrat tipsade Aftonbladet om saken som skall ha publicerats det som en nyhet den 24 oktober.¹⁵ Jag har dock inte kunnat hitta artikeln.

1998 blev två teknologer av KTHs disciplinnämnd avstängda tre månader från undervisningen som straff för att ha lagt ut en sångtext på nätet om ett samlag mellan CG och Silvia på en server tillhörande KTH och en bild av CG som naken kvinna. Avstängningen motiverades med att tilltaget var en kränkning av kungaparet och en nedsvärtning av KTHs anseende.^{16,17} 1999 förekom även grova sexbilder av CG med prinsessan Madeleine på sajten ”Faked Swedish Celebs by Xenon”.¹⁸ Debatten blev så upprörd att upphovsmannen bad om ursäkt och plockade ned bilderna frivilligt.

Det förefaller inte som om det var hovet som skötte bevakningen av internet utan de tipsades av tidningar och enskilda personer.

En effekt av internet var att öka antalet ”insändare”. Hovet hade lång erfarenhet av sådana och både CG och Silvia påstås läsa allt som skickas in. Hovet förefaller uppfatta sin brev- eller epost-skörd som en motvikt till massmedia. Någon ersättning för reguljär FoU är den dock inte. CG verkar aldrig ha beställt en opinionsundersökning.

*

Ibland påstås det att pressbevakningen av kungahuset hårdnat. Det har inte gått att belägga. Det är fler medier nu, men nyheterna är färre. Allt tal om privatlivets helgd är hämmande. I Internationella juristkommissionens lista från 1967 ingår för CG att slippa:

- Intrång i privat-, hem- och familjeliv
- Angrepp på ära och rykte
- Presentation i falsk dager
- Avslöjanden av irrelevanta besvärande fakta i privata förhållanden
- Utnyttjanden av namn, identitet eller bild

CG vill gärna se analytiska hovreportage. Hans problem är att nutida rojalister snarare är intresserade av kultur- och personjournalistik. Så har det varit under hela efterkrigstiden. Analytiska hovreportage skrivs av republikaner.

¹⁴ Red Top. Generaltabu. Publicistklubbens årsbok, 1980, s 26-27.

¹⁵ Staffan Wolters. Uppenbart galet tips blev stor nyhet i AB. Journalisten.se, 1998-01-15.

¹⁶ Göteborgs Posten, 1998-06-05.

¹⁷ Andreas Harne & Olof Brundin. Senaste målet för sexterrorn. Aftonbladet, 1998-05-09.

¹⁸ Flashback News Agency, #121, 1999-07-22.

Ett nytt inslag är böcker som blandar fakta och fiktion. Dessa har hittills ej lagförts eftersom själva rättegången att bevisa vad som är vad kommer att bli ännu mera integritetskränkande än det som redan står i böckerna. Med tanke på allt obehag kring Den motvillige monarken hade det nog ändå varit bäst att ta obehaget medan det fortfarande hade rimlig omfattning.

Som statschef har CG immunitet. Den alternativa tolkningen av varför han inte drar förtälet inför domstol skall vara hans känsla för "fair play" – om motståndarna är förhindrade att åtala skall inte heller han själv göra det. Personligen har jag dock svårt att tro på den förklaringen. CGs officiella ståndpunkt är att sanningskontrollen skall överlämnas till eftervärlden. Om 50 år förväntas en forskare ställa allting till rätta. Självt varken dementerar eller bekräftar han.